

к.філол.н. Циганок Г.М.

Сумський національний аграрний університет

Історичні тенденції термінотворення в Україні

Тенденціям термінотворення слугували історичні етапи формування лінгвістичної термінології, що співвідносяться з наступними періодами розвитку науки про мову, лінгводидактики й усталення фахового словника:

I. Початковий адаптаційно-поняттєвий етап: кінець XIV – початок XVII ст.

II. Емпіричний етап становлення сучасної мовознавчої термінології.

III. Емпірико-теоретичний етап пов'язаний з урегулюванням, розвитком і кодифікацією лінгвістичної термінології: XX – початок XXI ст.

Цей відтинок в історії лінгвістичної термінології має кілька підетапів: початок – 20-ті рр. XX ст.; 30-ті – початок 50-х рр. XX ст.; кінець 50-х – початок 60-х рр. XX ст.; 60 – 70-ті рр. XX ст.; 80-ті рр. XX ст.; 90-ті рр. XX ст. – початок XXI ст.

Усі з визначених етапів характеризуються певними методологічними підходами до дослідження лінгвістичної термінології.

I-й етап пов'язаний з переважанням лінгводидактичних прийомів репрезентації лінгвістичної термінології, тобто використанням поняттєвого апарату вчення про мову як інструментарію опису граматичної системи, висвітлення помічених і виокремлених авторами граматики національних особливостей мов.

На II-му етапі розвитку мовознавчого вчення кодифікаційними джерелами залишилися ті самі граматики, наукові трактати про мову та мовні явища.

Лише III-й ознаменований спеціальною увагою до термінологічних одиниць лінгвістики, оскільки набували поширення дискусії в практичному спрямуванні урегулювання поняттєвого апарату науки, що мав розвиватися на національно-мовній основі.

Новітні суспільно-політичні та економічні умови перших десятиліть ХХ ст. створили передумови розвитку наукової мови, поширення її терміноапарату насамперед у зв'язку з розвитком освітнього процесу, систематизоване закріплення у професійній сфері викладачів-філологів, у навчально-дидактичній літературі.

Саме III-й період ознаменований тим, що вчені-термінологи стали приділяти увагу важливим теоретичним питанням: 1) взаємодії між національною мовою і науковою; 2) кореляції іншомовної термінології з потребами освіти та етичними взаєминами з читачами, колегами; 3) розроблення теорії терміна, закріплення традиції в орієнтації на співмірне вживання власних і запозичених термінів; 4) вироблення оцінок щодо засилля російських і церковнослов'янських аналогів у мовознавчій термінології; 5) вироблення критеріїв термінотворення: кожен термін повинен бути виробленим із кореня, наявного в живій українській мові; своєю будовою термін має відповідати законам фонетики і морфології української мови; кожен термін має позначати одне розуміння поняття і не викликати інших, зайвих асоціацій; 6) подання пропозицій до правопису термінів; 7) створення інструкцій з укладання термінологічних словників; 8) створення невеликих за обсягом словників граматичної термінології.

Для методології термінознавства важливе значення мало вироблення поняттєвого змісту слів *термін*, *дефініція*, *номенклатурна назва*, *родова назва*, *видова назва*, *професіоналізм*, *професійний термін*, *термінологізація* / *детермінологізація*, рекомендацій до їхнього застосування з урахуванням взаємодії діалектичних процесів споглядання і абстрактного мислення у процесі пізнання, співвідношенням об'єктного (денотативного) і поняттєвого (сигніфікативного) наповнення у тлумаченні терміна.

Методологічної ваги набули проблеми диференціації логіко-філософських і лінгвістичних підходів до вивчення термінів і їх тлумачення. Якщо з погляду філософії термін відображає пізнаваність об'єктів дійсності та

їхню систематизацію, то з погляду логіки термін має відбивати зв'язок з певним поняттям, знанням про об'єкт, яке різні науки репрезентують по-своєму.

Науковці визначали чинники творення нових термінів у зв'язку з науково-технічним прогресом і формуванням новітніх напрямків: мовне середовище, у якому виникає галузь; які ресурси актуалізуються – власні чи іншомовні; як термінітворчість інших мов впливає на творення термінів у національній терміносистемі.

Для теоретичного термінознавства велике значення мав розвиток термінографії. Йдеться про правильне формування реєстрів термінів у тій чи іншій галузі, про урахування історичних умов формування терміносистем, їхньої взаємодії з іншими мікросистемами, психологічного сприйняття інновацій, сили мовних традицій.

Дуже потрібним напрямом термінознавства стала стандартизація термінології, тобто вироблення термінів-еталонів, які б відповідали всім лінгвістичним і логічним вимогам до термінів.

Отже, дослідження української лінгвістичної термінології та розвиток і закріплення термінів до нинішнього часу відбувалися непослідовно. Проте саме у ХХ ст. лексикологи, лексикографи, термінологи заклали основи методології термінознавства, які актуальні і нині.